

NESVRSTANOST I ODBRANA

— nastavak diskusije —

Zdenko SVETE

BLOKOVI I POLITIKA NESVRSTAVANJA

Položaj nesvrstanih zemalja i njihova odbrambena strategija ne mogu se potpuno razumjeti ni objasniti bez dublje spoznaje karaktera i prirode vojnih blokova, njihove globalne vojno-političke i ekonomske orijentacije, a posebno njihove suvremene strategije — politike detanta. Zato bih se nešto šire zadržao na tim temama.

Kao što je poznato, suštinska priroda i funkcija suvremenih blokova ostala je, uglavnom, ista — oni su oblik osiguranja bezbjednosti zemalja u okviru globalnog blokovskog sistema i osiguranja strategijskih vojno-političkih pozicija i društveno-ekonomskog uređenja u skladu s interesima vodeće sile. Međutim, vojno-politički savezi i blokovi su od trenutka svog konstituiranja prolazili kroz različite faze razvoja, uporedo s razvojem vojnih, političkih i ekonomskih prilika u svijetu. Ma koliko predstavljali negativan elemenat međunarodnih odnosa, oni su istovremeno i sastavni dio realnosti međunarodne zajednice. Kao forma organiziranja svjetske bezbjednosti, blokovi izražavaju realne međunarodne interese i odnose, i objektivno postojeće međunarodne suprotnosti. Zato svaka analiza problema svjetske bezbjednosti i uloge nesvrstane politike u njenom jačanju i izgradnji mora početi od analize blokovskih odnosa u svijetu, jer su oni *bitan* element, još uvijek preovlađujući u strukturi svjetske bezbjednosti.

Treba odmah reći da su suvremeni blokovi nastali kao rezultat političke i društveno-ekonomske podjele svijeta nakon drugog svjetskog rata. Uspostavljanjem socijalističkih država u Evropi nastala su, naime, dva politička i društveno-ekonomska sistema država — svijet socijalizma i svijet kapitalizma, koji su međusobno dijelile duboke suprotnosti. Međutim, stvarni korijeni blokovske podjele svijeta, odnosno Evrope, nalazili su se, prije svega, u sferi odnosa snaga i sile, a manje u razlikama društveno-ekonomskog karaktera. Blokowska

podjela je utemeljena još u toku rata podjelom interesnih sfera (sporazum Čerčil — Staljin i sporazum u Jalti), što je, globalno uzev, predstavljalo klasičnu podjelu plijena među pobjednicima. Upravo je zato i sukob između pobjednika u ratu bio neminovan, a kao rezultat tog sukoba bilo je neizbježno i konstituiranje blokovskih sistema. Formiranjem Sjevernoatlantskog pakta (NATO), Zapad je želio obezbjediti ne samo evropsku sferu svog utjecaja, nego i šire područje svojih interesa od daljeg mogućnog utjecaja socijalističkih država i efikasan, instrument za eventualno potiskivanje interesne sfere SSSR-a. Kao vodeća i najsnažnija sila kapitalističkog svijeta, SAD su se, prirodno, našle na čelu tako konstituiranog vojno-političkog saveza.

Zatvaranje najvećeg broja zapadnoevropskih i istočnoevropskih država u dva antagonistička bloka neminovno je vodilo produbljivanju postojećih suprotnosti, koje su se ubrzo proširile s područja vojno-političke konfrontacije na sve sfere života — ekonomsku, kulturnu, humanitarnu i dr. Najoštrij izraz takvih odnosa bila je pojava tzv. hladnog rata, koji je skoro dvije decenije predstavljao jednu od glavnih karakteristika međunarodnih odnosa. Odnose blokova za vrijeme hladnog rata karakterizirala je dominacija vojnih činilaca, vojno-politička kohezija i unutrašnja disciplina, te gotovo totalna zatvorenost za drugi svijet. U takvoj situaciji je bila stalno prisutna i opasnost od eventualnog izbijanja globalnog rata.

Do popuštanja zategnutosti i smanjenja blokovske konfrontacije došlo je onih godina kada je postalo jasno da je ukupan odnos snaga takav da se postojeća ravnoteža blokova ne može mijenjati oružjem bez opasnosti od općeg uništenja čovječanstva, i drugo — da se na globalnom planu blokovi ne mogu dalje geografski širiti. Globalnu ravnotežu snaga je uslovljavalo suvremeno atomsko oružje, a dalju blokovsku podjelu svijeta u geografskom smislu onemogućavala je politika nesvrstavanja. Novooslobođene zemlje i bivše kolonije, opredjeljujući se za politiku nesvrstavanja, odbacivale su uključivanje u postojeće vojne grupacije sužavajući tako prostor blokovske politike uglavnom na Evropu. U tome je, između ostalog, istorijska zasluga nesvrstane politike.

Popuštanje zategnutosti i pregovaranje supersila imalo je specifičan tok. Najpre je došlo do posjete predsjednika sovjetske vlade N. Hruščova Sjedinjenim Američkim Državama, zatim je uslijedio sastanak u Geinsborou, potom su obustavljene nuklearne eksplozije u atmosferi i potpisan sporazum o neširenju nuklearnog oružja i dr. Sve ove akcije imale su nekoliko ciljeva: osigurati monopol super-

sila nad atomskim oružjem; osigurati se od uzajamne oružane konfrontacije uspostavljanjem efikasnog mehanizma kontrole nad nivoom strateškog naoružanja; uzajamno priznati kontrolu protivnika nad vlastitim blokovskim područjima i sl. Nadmetanje blokova se uskoro prenijelo i na područje nesvrstanih zemalja i zemalja u razvoju, posebno u trenucima kriznih situacija u ovim regionima (Indokina, Bliski istok). Međutim, za razliku od akcija političkog i vojnog karaktera, angažovanje vojnopoličkih grupacija u nesvrstanom svijetu svodilo se, u suštini, na samostalno djelovanje vodeće članice bloka, katkada i bez podrške saveznika (slučaj sa angažovanjem SAD u mnogim regionima Azije, Afrike i Latinske Amerike).

Druga dimenzija politike i prakse popuštanja zategnutosti i uklanjanja neposredne opasnosti od globalnog rata sastojala se u tome što su i u vojnopoličkim grupacijama počele sve više da jačaju centrifugalne tendencije, koje su nekim zemljama (Francuskoj, Italiji, Rumuniji itd.) dobile obilježja zahtjeva za afirmacijom nacionalnih interesa i većim stupnjem nezavisnosti u odnosu na blok. U socijalističkim zemljama su ovakve tendencije objašnjavane neophodnošću biranja puteva slobodnog unutrašnjeg razvoja, a na Zapadu su dovođene u vezu sa nužnošću smanjivanja obima i stupnja penetracije stranog kapitala (prije svega, američkog i nadnacionalnog) u nacionalnu privredu, zatim za većom samostalnošću nacionalne politike i dr.

U periodu popuštanja zategnutosti i pregovaranja supersila (sredinom i krajem šezdesetih godina), kada su vojni i politički aspekti blokovskih odnosa izgubili najakutniju formu, unutar blokova je počeo snažan proces unutrašnje društveno-ekonomske integracije. Iako su već i do tada predstavljali izuzetno centralizovane vojne i političke sisteme, stupanj njihove homogenosti i društveno-ekonomske zatvorenosti postaje još izrazitiji. Dokaz tome su razvoj Evropske ekonomske zajednice i SEV-a u posljednjih 15 godina. Prema tome, pojam bloka je danas širi od kategorije vojno-političkog saveza i organiziranja radi bezbjednosti. Pored vojno-političkih, blokovi su dobili i dimenzije društveno-političkih i ekonomskih sistema. Takva kompleksna i svestrana priroda čini ih sastavnim dijelom međunarodne realnosti, s kojom se mora računati na duže vrijeme. Jer, blokovi nisu prosti vojnopolički savezi, nego kompleksni društveno-ekonomski sistemi sa svojim snažnim mehanizmima. Otuda i njihova tendencija da sprovode integraciju svijeta. Međutim, upravo biopolarna (ili multipolarna) blokovska struktura može da sprovodi integraciju samo na bazi zakonitosti na kojima počivaju i oni sami, tj. na principima hegemonističke integracije. Zato su i njihove mo-

gućnosti integriranja svijeta veoma ograničene, što ne znači da su time automatski isključene i sve mogućnosti blokovske podjele svijeta.

Sadašnju situaciju među vojno-političkim grupacijama i blokovima karakterizira nekoliko elemenata, koji su se vremenom uobličili kao čvrsta osnova njihovog prilaza međusobnim odnosima i svijetu u cjelini. To je, prije svega, saznanje da postojeća globalna ravnoteža oružane moći i eventualno nadmetanje radi postizanja globalne prevage u vojnom smislu ne daje nikakve prednosti u ukupnim odnosima blokova. Drugo, u evropskom prostoru, gdje su vojno-politički i društveno-ekonomski mehanizmi blokova tačno omeđili blokovske granice, održavanje statusa quo je neizbježno. Na osnovu takvog ukupnog odnosa snaga neophodno je utvrđivanje »pravila igre« za blokovsku koegzistenciju. Treće, objektivna je činjenica da je otpor nesvrstanih zemalja i zemalja u razvoju direktnom nadmetanju blokova u njihovom prostoru kontinuiran, da djeluje protiv blokovske podjele svijeta, jer ona neminovno nosi u sebi hegemonističke, imperijalističke i druge pokušaje dominacije, nespojive s težnjom za nezavisnošću. I četvrto, postojeće suprotnosti među nesvrstanim zemljama i zemljama u razvoju (bez obzira na njihov izvor i eventualni uticaj blokova), zatim njihova nestabilna unutrašnja društveno-ekonomska i politička struktura i teškoće u ekonomskom razvoju, objektivno otvaraju prostore za ubacivanje blokovskih snaga u raznim vidovima: političku podršku i »pomoć« u izuzetnim situacijama, ekonomsko vezivanje, snabdijevanje oružjem, kupovinu baza i uporišta i sl.

Na osnovu svih navedenih elemenata razvila se i konkretna politika blokova, naročito velikih sila, prema nesvrstanom svijetu i zemljama u razvoju. Ona je, u suštini, protivurječna. Naime, na područjima totalne blokovske podjele ona je usmjerena ka stabiliziranju odnosa, što je dobilo svoj politički izraz u Konferenciji o evropskoj suradnji i bezbjednosti (KEBS), odnosno politici detanta, dok se, istovremeno, na područjima nesvrstanih zemalja i zemalja u razvoju vodi politika blokovskog nadmetanja, tj. borba za utjecaj. Ovakav odnos blokova u područjima vanblokovskog svijeta može se posmatrati i kao borba za uspostavljanje regionalnih ravnoteža snaga na bazi postojeće globalne ravnoteže.

Razvijajući borbu za jačanje regionalnih utjecaja i uspostavljanje ravnoteže na regionalnom nivou, blokovi se kreću u uslovima koji, u velikoj mjeri, zavise od spremnosti subjektivnih snaga određenih zemalja da se izlože njihovom utjecaju ili se odupru velikim silama i blokovskim interesima. Da bi onemogućile ili para-

lizirale taj otpor, velike sile su izgradile najraznovrsnije mehanizme utjecaja, počev od obavještajnih službi, psihološkog i specijalnog rata, pritiska i destabilizacije do stimuliranja onih snaga na koje žele da se oslanjaju i koje su spremne da obezbijede njihov utjecaj u sopstvenoj zemlji. Nadmetanje se, u stvari, ostvaruje posredstvom interpoliranih faktora. Otuda je opravdano nazivati ovu strategiju — indirektnim nastupanjem. Njen kumulativni efekat može poboljšati pozicije jednog ili drugog bloka u globalnom odnosu svjetskih snaga, ali je njena krajnja perspektiva negativna. Prije svega, zato što je zavisna od unutrašnjih snaga svake zemlje i, prema tome, podložna promjenama, jer se u svakoj od njih ostvaruje neprekidno političko, klasno i ekonomsko prestrojavanje. Drugo, rješenja koja blokovi nude za probleme bezbjednosti, ekonomskog i društvenog razvoja su, po svojoj prirodi, preuska, jer su blokovska i samim tim sračunata na zadovoljavanje sopstvenih interesa. Treće, zemlje koje dopuste preveliku mjeru jednostranog blokovskog utjecaja i izraziti se ponašaju u funkciji interesa jedne velike sile ili bloka ubrzo zapadaju u regionalnu izolaciju ili doživljavaju teže unutrašnje društvene, političke i ekonomske potrese i traume. I konačno, takve zemlje ubrzo postanu pretežak politički i ekonomski teret i za veliku silu (blok) za koju su se vezale, jer se iznutra ubrzo destabiliziraju. Primjera u međunarodnoj praksi za sve četiri teze ima mnogo.

Opisana situacija pokazuje, između ostalog, da bi velike sile i blokovi nailazili na mnoge i raznovrsne prepreke čak i kada ne bi bilo svjesne političke akcije i organiziranog pokreta, kao što je, na primjer, pokret nesvrstavanja. Politika nesvrstavanja je, dakle, najznačajniji faktor otpora blokovskoj podjeli svijeta, u međunarodnim odnosima realan u istoj mjeri kao i svaki drugi faktor. Kada to kažemo, imamo u vidu činjenicu da suprotstavljanje blokovskoj podjeli i globalnoj strategiji nije stvar samo (i isključivo) idejnog opredjeljenja ili političkih odluka nesvrstanih zemalja, nego rezultanta njihove objektivne materijalne i političke pozicije. Ako bi se uključivale u blokovske sisteme — ne mogu mnogo da dobiju, a mogu mnogo da izgube. Zato je onemogućavanje blokovske podjele svijeta i neuključivanje u blokovske sisteme bio i ostao najčvršći princip nesvrstavanja. U praktičnoj politici je njegovo dejstvo dvosmjerno: a) stimulira na pregovaranja, sporazumijevanja, mirno rješavanje problema — na aktivnu miroljubivu koegzistenciju; b) stvara uslove za saradnju nezavisnih država, bez miješanja i pritisa sa strane.

Nesvrstana politika, dakle, po svojoj prirodi, mora biti konstruktivan faktor u međunarodnim odnosima. Kao takva, mora biti otvorena i za suradnju s blokovima — gdje im se gledišta podudaraju.

Nesvrstavanje se ne može odnositi prema blokovima s apriorističkih pozicija prihvatanja ili odbacivanja pojedinog bloka ili velike sile, nego s pozicija odnosa bloka ili velike sile prema pitanju za koje se zalaže nesvrstana politika. Nesvrstavanje se afirmiralo, prema tome, kao potpuno samostalna snaga i glavni činilac progresivnog mijenjanja svijeta. Blokovi to nisu nikada bili i što vrijeme bude više prolazilo njihova negativna svojstva će dolaziti sve više do izražaja.

Prevazilaženje blokovske podjele svijeta i ostvarivanje uslova u kojima će oni izgubiti sadašnju vojno-političku funkciju zavisiće, prije svega, od mijenjanja vojnih, političkih i društveno-ekonomskih faktora koji čine osnovu blokovske podjele. U ovom procesu motoru snagu ima politika nesvrstavanja. U mjeri u kojoj se prostor nesvrstane politike bude širio, i ukoliko se unutar blokova počnu razvijati procesi istorodni s politikom nesvrstavanja — brže će se mijenjati i sadašnja blokovska struktura svijeta. Ovi procesi su već počeli i mali su izgledi da će ih neko zaustaviti.

General-potpukovnik
Nikola PEJNOVIĆ

OBLICI I UČESTALOST AGRESIJA NA NESVRSTANE ZEMLJE

Nikada u svojoj istoriji čovečanstvo nije prolazilo kroz tako široku, duboku i intenzivnu transformaciju kao od završetka drugog svetskog rata do danas. Radi se o istorijskom buđenju naroda i izlasku na političku scenu pretežne većine ljudskog roda, koji je time postao akter daljnjeg ukupnog istorijskog razvoja. Široki talas oslobodilačkih pokreta i revolucionarnih preobražaja odigravao se i još se odigrava pod uticajem glavne suprotnosti savremenog sveta — suprotnosti između snaga kapitalizma i socijalizma, zatim pod uticajem pobeđe nad fašističkim silama u prošlom ratu i uz prisustvo naučno-tehničke revolucije u razvijenim zemljama sveta, koja je poprimila neslućene razmere i još više povećala distance između razvijenog i nerazvijenog dela sveta.

1) U posljednjoj deceniji na oslobodilačke pokrete sveta najaktivniji uticaj ima politika nesvrstavanja, u čijem programu je na

prvom mestu borba protiv kolonijalizma, neokolonijalizma i očuvanje slobode nezavisnih država. Najreljefniju ilustraciju širine oslobođilačkih preobražaja predstavlja broj novostvorenih država članica UN, koji iznosi 141, dok ih je 1945. bilo svega pedeset. Takve razmere oslobodilačke i antikolonijalne revolucije, izvedene u kratkim vremenskim relacijama, daju izuzetno visok stepen intenziteta događajima i ukupnim promenama u svetu.

2) Razumljivo je da se ovako gigantski razvoj nije mogao izvesti glatko i jednostavno, bez borbe i istovremenih grčevitih otpora preživelih, retrogradnih snaga i struktura. Radilo se o lomljenju starih institucija i poredaka, o borbi suprotnih interesa, o prevazilaženju vekovima stvaranih nazora i političkih ponašanja, jednom rečju o revoluciji svetskih razmera. Mnogi statističari u svetu su pokušali da utvrde broj ratova, oružanih sukoba, pučeva i kontrapučeva, graničnih incidenata i drugih vrsta sukoba, koji su se odigrali u zemlji tzv. trećeg sveta u posljednjih trideset godina, ali do sada takvog egzaktno izvedenog pregleda još nemamo. Razlozi se kriju u različitim prilazima i nejednakim kriterijumima, inspirisanim suprotnim interesima i ciljevima koji se žele postići. Propagandni ciljevi su često važniji od naučne istine. U izvorima sa Zapada govori se na primer, o oko 120 ratova i oružanih sukoba, dok autori na istoku upotrebljavaju cifru od 468 ratova i vojnih konflikata. Budući da ovi drugi dolaze do navedene brojke zbrajanjem pravednih i nepravednih ratova, pri čemu se jedan isti rat ili oružani sukob u isto vreme ocenjuje kao pravedan i nepravedan (zavisno od strana u sukobu), to se navedena cifra može reducirati na pola, čime se ukupan broj različitih oružanih sukoba znatno približava, mada još uvek sa osetnim razlikama. Učestalost ratova i oružanih sukoba u posljednjih trideset godina kreće se od 4 do 7 godišnje.

3) Važnije od broja oružanih sukoba je saznanje o njihovoj regionalnoj lokaciji na različita svetska područja. Prema zapadnim izvorima, oni su raspoređeni na ovaj način:

Region	Azija	Afrika	Bl. istok	Lat. Amerika	Evropa	Ukupno
Broj	38	35	15	27	5	120

Navedeni raspored nas približava uzrocima i glavnim karakteristikama krupnih svetskih procesa, koji su u sebi sadržavali i oružanu borbu, i govori nam o ciljevima glavnih protagonista koji su u njima učestvovali. Pored zajedničkih karakteristika u ciljevima i

motivima, postoje i znatne regionalne razlike uslovljene mnogobrojnim faktorima različite vrste. U najsažetijem obliku, reč je o ovim razlikama:

Azija. Na njenom tlu je bilo najviše ratova i drugih oružanih sukoba. Njihova druga karakteristika je u tome što su u mnogim zemljama otpočinjali ranije nego na drugim kontinentima i što su po ciljevima i društvenim procesima i promenama bili dublji. Radi se o specifičnom istorijskom razvoju zemalja ovog kontinenta, o slamanju japanskog i drugih imperijalizama na azijskom kontinentu i o postojanju progresivnih snaga u mnogim zemljama ovog područja, koje su antikolonijalnu borbu direktno povezale sa revolucionarnim i socijalnim ciljevima.

Afrika. Oslobodilački antikolonijalni pokreti su otpočeli nešto kasnije, a oružane borbe, sem u nekoliko zemalja, nisu poprimile tako široke i oštre razmere ni od strane kolonizatora ni od oslobodilačkih pokreta, kao u Aziji.

U ovom širem regionu posebno je interesantan *Bliski Istok*. Uzroci i karakter oružanih sukoba na ovom prostoru determinisani su, primarno, njegovim geostrategijskim značajem: na spoju tri kontinenta, na rubu sredozemnog bazena, koji je Sueckim kanalom povezan sa Indijskim okeanom, sa ogromnim prirodnim bogatstvom energetske izvoru. Posebnu karakteristiku mu daje postojanje države Izrael, koji se pojavljuje u funkciji odbrane krupnih imperijalističkih svetskih interesa i kao faktor borbe protiv arapskog jedinstva i oslobođenja palestinskog naroda.

Latinska Amerika. Osnovni motivi oružanih sukoba u ovom delu sveta proističu iz neokolonijalističkog položaja zemalja ovog područja, koje su se oslobodile klasičnog kolonijalnog jarma još u prošlom veku, ali su se zbog zakasnelog ekonomskog razvoja našle u poluzavisnoj poziciji u odnosu na najjaču silu njihove hemisfere. Osnovni oblici oružane borbe, sem izuzetka, jesu pučevi, prevrati i dejstva specijalnih, gerilskih i policijskih snaga.

Evropa se razlikuje od ostalih svetskih područja ne samo po broju oružanih sukoba, već i u pogledu motiva i načina njihovog praktičnog izvođenja. Statističari su notirali Grčku, Trst, DR Nemačku, Mađarsku, Čehoslovačku i Kipar. Međutim, značajnija od ovih događaja jeste činjenica da su mnoge evropske države u ulozi kolonizatora učestvovala u oružanim borbama u Aziji, Africi i na Bliskom istoku braneći svoje kolonijalne pozicije i imperijalističke interese (Francuska, V. Britanija, Belgija, Portugalija, Španija, Holandija).

Iz svega navedenog proizilazi da se uzroci oružanih sukoba, borbi i ratova nalaze:

— u oslobodilačkim težnjama naroda bivših kolonija i otporu kolonizatorskih sila, koje su pokušavale da zadrže ranije stečene pozicije;

— u neokolonijalističkim težnjama imperijalističkih snaga, koje bi želele da, u drugoj formi, sačuvaju krupne interese na širokim svetskim prostranstvima, ali i težnjama novooslobođenih naroda za potpunom slobodom i nezavisnošću;

— u međusobnoj borbi najkrupnijih svetskih sila za podelom sfera uticaja i obezbeđenjem dominacije nad onim zemljama koje su izvan postojećih vojno-političkih blokova.

Svi ovi uzroci i faktori dolaze posebno do izražaja kada se radi o najznačajnijim geostrategijskim područjima — Bliskom istoku, Sredozemlju, Jugoistočnoj Aziji, Centralnoj Africi, Centralnoj i Južnoj Americi i dr.

4) Prema učešću strana u ovim ratovima može se, grubo uzev, izvesti ova sistematizacija:

a) Bivše kolonijalne sile (V. Britanija, Francuska, Portugal, Belgija, Holandija, Španija) na jednoj strani i oslobodilački pokreti na drugoj.

b) Sjedinjene Američke Države i još neke zemlje iz istih vojno-političkih grupacija za njih vezanih protiv novooslobođenih zemalja i revolucionarnih pokreta u raznim delovima sveta.

c) Novooslobođene zemlje međusobno, sa većim ili manjim uplitanjem ili čak podstrekavanjem od raznih faktora spolja.

d) Unutarnji sukobi u pojedinim novooslobođenim zemljama oko pravaca daljeg razvoja ili radi obične borbe za vlast raznih društvenih grupa, struja i ličnosti. U pretežnom broju slučajeva, i ovi sukobi se ne odvijaju bez prisustva, pa čak i iniciranja, drugih, u prvom redu velikih sila.

Za budućnost će biti najznačajnije da se eliminiše strano mešanje, u čemu će politika nesvrstavanja imati istorijsku ulogu, da novooslobođene zemlje, u duhu principa pokreta nesvrstanoosti, same razrešavaju svoje suprotnosti (granične, nacionalne, ekonomske, verske, plemenske i sl.) i da bez uplitanja stranih faktora rešavaju probleme svog unutarnjeg društvenog razvoja.

5) Oblici oružane borbe koji su primenjivani u raznim periodima i u različitim područjima, kreću se na veoma širokoj skali, i drukčiji su za svaki pojedini slučaj. To je zavisilo od vrste i veličine sukoba, karakteristika prostora, ciljeva koje su akteri želeli postići i postojeće međunarodne političke konstelacije. Prema opštoj siste-

matizaciji, svi oružani konflikti o kojima govorimo pripadaju kategoriji lokalnih i ograničenih ratova, a i specijalnih dejstava, a izvođeni su usavršenim konvencionalnim borbenim sredstvima, uz meštimičnu upotrebu hemijskih i pretnju upotrebe nuklearnih borbenih sredstava (Koreja, Vijetnam, Bliski istok). Pokazalo se da su nuklearna borbená sredstva, istovremeno, i sprečivač ratova. Ona sprečavaju izbijanje opšteg nuklearnog svetskog rata, ali na drugoj strani podstiču vođenje tzv. malih, ograničenih i lokalnih ratova u zemljama i sa zemljama izvan dveju svetskih koalicija. Njihovo postojanje u rukama najmoćnijih svetskih sila služi kao sredstvo terora za sve one koji njima ne raspolažu, ali, ipak, nisu mogla spustati oslobodilačke pokrete i ugušiti borbu za slobodu mnogih naroda.

6) Imperijalističke, kolonijalističke i neokolonijalističke snage u borbi za očuvanje svojih interesa koristile su i još uvek se koriste širokim arsenalom metoda i sredstava (i njihovom kombinacijom), zavisno od opštih i konkretnih uslova. Najčešće su u upotrebi ove snage i metodi njihovog korišćenja:

a) političko-diplomatski pritisci, ekonomske blokade i ucene radi zastrašivanja; često služe i kao uvod u korišćenje vojne sile;

b) psihološko-propagandna dejstva radi podrške i ohrabrenja unutarnjih reakcionarnih snaga i dezorijentacije svetskog javnog mnjenja;

c) obaveštajna delatnost uz primenu korupcije i vrbovanja među onim društvenim grupama i ličnostima, koje su svojim interesima vezane sa snagama spolja;

d) organizacija pučeva i dovođenje na vlast onih snaga koje prihvataju stranu dominaciju i garantuju očuvanje stranih interesa u dotičnoj zemlji;

e) izvođenje subverzija i atentata, uz ubacivanje reakcionarne političke emigracije koja se prethodno obučava i oprema za ovakve zadatke;

f) ubacivanje specijalnih, gerilskih i antigerilskih snaga, posebno obučenih i naoružanih za ova dejstva, sa ambicijom da stvaraju kvislinške jedinice i da se stavljaju na čelo ustaničkih reakcionarnih pokreta (Južna Amerika, Vijetnam, Evropa);

g) stvaranje legija inostranih plaćenika, sastavljenih od kriminalaca i deklasiranih elemenata (često pripadnika bivših fašističkih armija) i njihovo korišćenje protiv oslobodilačkih pokreta (Alžir, Vijetnam, Kongo, Angola i dr.);

h) upotreba vazdušnih i pomorskih desanata, kojima se hitno utiče na razvoj događaja i pruža brza pomoć unutarnjim reakcio-

narnim snagama (Jordan, Dominikanska Republika, Liban, Gvatemala, Egipat i dr.);

i) jednovremena upotreba sva tri vida oružanih snaga uz korišćenje domaćih marionetskih snaga, uz mere za brzo jačanje i opremanje ovih drugih. Ovome, često, prethode tzv. pozivi legalnih vlada ili se takvi pozivi veštački fabrikuju;

j) masovni udari avijacije po vitalnim vojnim, ekonomskim i demografskim centrima protivnika da bi ga se prisililo na odustajanje od borbe i pružanja pomoći svojim saveznicima (Vijetnam, Kambodža, Egipat, Sirija, Jordan).

U svim ovim sukobima, primenom različitih formi oružane borbe, izgubilo je život oko 31 milion ljudi, što znači u proseku svake godine oko milion žrtava. Dužina trajanja ratova bila je različita: od kratkotrajnih do veoma dugotrajnih (Alžir — 8 g., Malaja — 11 g., Angola i Gvineja Bisao — 12 g., Vijetnam — 20 godina).

7) Iskustvo je pokazalo da su oslobodilački i revolucionarni pokreti u zemljama u kojima je došlo do najšireg razvoja oslobodilačke borbe pobeđivali redovno onda kada su u borbi bile angažovane najšire mase i kada se agresoru onemogućilo da postigne brze uspehe (Alžir, Vijetnam, Kuba, Kambodža, Palestinski oslobodilački pokret, Angola). Svet je tako došao do novog istorijskog saznanja da je nepobediv onaj koji primenjuje sve oblike oružane borbe i otpora. S tim u vezi je naročito poučan primer Vijetnama. Zato je njegova zasluga ogromna za sve progresivne i oslobodilačke snage i pokrete ubuduće. Njegov primer je doveo i do otrežnjenja najmoćnijih, koji su se zanosili iluzijom da vojnom silom mogu postići sve što žele.

8) Primer Jugoslavije je dvostruko poučan. Prvo, u okviru drugog svetskog rata vodili smo oružanu borbu četiri godine, razvijajući je od početnih partizanskih akcija, preko manevarskih dejstava širokog spektra, uz upotrebu krupnih vojnih sastava do završne ofanzive, u kojoj smo primenili frontalni oblik oružane borbe kao dominantan, ali ne odustajući ni na kraju od svih drugih načina i metoda borbe u neprijateljskoj i našoj pozadini — stvarajući milionske regularne oružane snage. Drugo, kao nezavisna i nesvrstana socijalistička zemlja uspeali smo, uz organizaciju opštenarodne odbrane, sačuvati svoju slobodu i nezavisnost, odbiti sve pritiske i odvratiti spoljnu agresiju. Ukoliko bi, pak, do agresije došlo — bićemo u stanju da je skršimo i da kroz svenarodni odbrambeni rat izvojujemo pobedu. Svoj odbrambeni koncept ne nudimo nikom, kao što ne činimo ni sa svojim društvenim uređenjem, ali ga i ne skrivamo od prijatelja ni od eventualnih neprijatelja.

SARADNJA NESVRSTANIH ZEMALJA NA PLANU BEZBEDNOSTI I ODBRANE OD AGRESIJE

Kao što je poznato, nesvrstane zemlje se nalaze izvan sfere zaštite velikih sila i njihovih vojno-političkih grupacija. O njihovoj bezbednosti se ne »brinu« i njihovu bezbednost ne garantuju vojni savezi.

U današnjim međunarodnim vojno-političkim odnosima, nacionalna bezbednost nesvrstanih zemalja se može ostvarivati merama i aktivnostima na međunarodnom i unutrašnjem planu. Kada je reč o međunarodnom planu, onda treba imati u vidu ove faktore: prvo, pravnu obavezu Organizacije ujedinjenih nacija da bdi nad svetskim mirom i nacionalnom bezbednošću svih članica međunarodne zajednice; drugo, moralno-političku podršku svetskog javnog mnjenja naroda čije su nezavisnost i nacionalna egzistencija ugrožene, a koje mogu da predstavljaju značajnu i efikasnu materijalnu snagu u obuzdavanju i diskreditovanju agresora; i treće — političku i vojnu pomoć drugih zemalja, koja proističe iz međunarodne solidarnosti.

U istoj meri u kojoj svaki potencijalni agresor mora da računa s navedenim međunarodnim faktorima to isto čini i nesvrstana zemlja. Međutim, poznato je da u nekim slučajevima Ujedinjene nacije nisu delovale dovoljno efikasno u očuvanju mira i bezbednosti, a kadkada su ispoljavale i totalnu neefikasnost u zaustavljanju agresora. Vojna i ekonomska pomoć žrtvi agresije predstavlja, doduše, samo dopunski faktor u njenoj borbi za očuvanje političke nezavisnosti i teritorijalnog integriteta, jer — u krajnjoj konsekvenci — sve zavisi od spleta određenih međunarodnih okolnosti, u kojima odnosi snaga i interesa imaju prvorazrednu ulogu. Stoga se može reći da se nacionalna bezbednost nesvrstanih zemalja nalazi, prvenstveno, u njihovim **vlastitim rukama** i u njihovoj spremnosti da se sopstvenim snagama suprotstave agresoru, što potvrđuju i savremeni oslobođilački i revolucionarni ratovi. U tom kontekstu treba videti i univerzalnost doktrine opštenarodne odbrane i njen značaj za vojnu doktrinu i odbranu političke nezavisnosti i teritorijalnog integriteta nesvrstanih zemalja.

Kada to kažemo, imamo u vidu sledeće: da razvijanjem svih komponenata sistema opštenarodne odbrane, male i srednje zemlje,

posebno nesvrstane, preventivno obeshrabraju potencijalnog agresora (brojčano i tehnički nadmoćnijeg), jer ga prisiljavaju da unapred računa sa neiscrpnim izvorima snage naoružanog naroda; drugo, organizovanjem opštenarodne odbrane nesvrstane zemlje dobijaju realnu šansu da odbrane svoju slobodu i teritorijalni integritet; i treće, sistem opštenarodne odbrane je značajna komponenta i unutrašnje stabilnosti društvenog poretka, a ona je, opet, jedna od bitnih pretpostavki njihove aktivne i efikasne uloge u međunarodnim odnosima.

Međutim, bilo bi jednostrano i pogrešno ako bismo na osnovu svega navedenog zaključili da je opštenarodna odbrana prost refleks nesvrstavanja, i obratno. Kao što je poznato, sistem odbrane nesvrstanih zemalja ne mora da se zasniva isključivo na konceptu opštenarodnog angažovanja protiv agresora. Zakonito je, međutim, da svoju odbranu ne vezuju za bilo koji blokovski sistem. S tim u vezi je moguće govoriti o uskoj međusobnoj povezanosti politike nesvrstavanja i koncepcije opštenarodne odbrane. Ako nesvrstavanje predstavlja politiku koja najbolje služi nacionalnim interesima ovih zemalja — organizovanje sistema opštenarodne odbrane je tada najbolja garancija za njeno efikasno obezbeđenje. To je, ujedno, prva i, možda, osnovna platforma za unapređenje međusobne saradnje na planu teorije ratne veštine, i izgradnju i opremanje vlastitih snaga za odbranu od agresije.

U protekle dve decenije u praksi se potvrdila potreba jedinstvenog i koordiniranog nastupanja nesvrstanih zemalja u pogledu odbrane njihovih suverenih prava i teritorijalnog integriteta, a i osude agresora, intervenata i kolonijalnih sila. Takva orijentacija je bila jasno apostrofirana već od prvih dana stvaranja zajednice nesvrstanih zemalja. Završni dokument sa prvog, inicijativnog sastanka predsednika Tita, Nehrua i Nasera na Brionima, jula 1956. godine, ukazivao je i na ovu problematiku, pri čemu je posebno akcentirana opasnost za mir u svetu i potreba mirnog rešavanja svih otvorenih problema koji pritiskuju međunarodnu zajednicu. Posebno su naglašeni elementi sukoba i zategnutosti »koji dovode do straha i strepnji i u sadašnje vreme i u odnosu na budućnost«. Već tada su nesvrstane zemlje proklamovale principe neodložnog i kompleksnog rešavanja problema razoružanja, zatim ubrzanja razvoja nerazvijenih područja i uklanjanja embarga i drugih prepreka normalnom razvoju međunarodne trgovine i dr. Po duhu i sadržini, brionska izjava je bila poziv svim zemljama, bez obzira na razlike koje ih dele, da se angažuju u zajedničkim naporima protiv opasnosti od rata i u uklanjanju uzroka međunarodnih sukoba.

Prvi zajednički stavovi nesvrstanih zemalja u odnosu na bezbednost i odbranu bili su izraženi u dokumentima Beogradske konferencije šefova država i vlada, septembra 1961. godine: »Izjavi o opasnosti od rata«, »Apelu za mir« i pismu Predsedniku SAD i Predsedniku sovjetske vlade. S obzirom na tadašnju zategnutost i opasnost za svetski mir, učesnici Konferencije su posebno naglašavali da »dok odluke koje vode ratu ili miru zavise od velikih sila (SAD i SSSR), posledice pogađaju ceo svet. Stoga su sve države i narodi trajno zainteresovani da stavovi i postupci velikih sila budu takvi da čovečanstvu omoguće da napreduje na putu ka miru i blagostanju, a ne ka kobnom uništenju...« Pismom Kenediju (na koje je odgovorio Džonson, jer je Kenedi u međuvremenu ubijen) i Hruščovu Konferencija je apelovala da obnove pregovore, kako bi se uklonile opasnosti od rata, a u najznačajnijem dokumentu — u Deklaraciji konferencije, analizirani su najakutniji otvoreni problemi tog vremena, između ostalog, problemi antikolonijalizma, podrške oslobodilačkim pokretima, razoružanja i dr. U suštini, nesvrstane zemlje su ponovo istakle u prvi plan pitanja svoje bezbednosti, dajući pri tome sasvim konkretne predloge i sugestije. Zbog te inicijative Komisija UN za razoružanje proširena je i predstavnicima nesvrstanih zemalja, povećan je broj članova Saveta bezbednosti, postignut je sporazum o zabrani nuklearnih eksperimenata (Moskva, 1963) i dr.

Na IV konferenciji nesvrstanih u Alžiru (septembra 1973) situacija je bila bitno drukčija. Dok im je ranija preokupacija bila sprečavanje sukoba velikih, nesvrstane zemlje su se sada sve češće suočavale s problemom — kako se zaštititi od jednostranog sporazumevanja velikih sila, odnosno kako u tom kontekstu postavljati i razmatrati svoje vlastite probleme i pitanja opšteg međunarodnog napretka. Pokazalo se da treba tražiti znatno efikasnije puteve u politici nesvrstanoosti i snažnije se međusobno povezivati. S tim u vezi je dat i ton dokumentima Konferencije, s tim što je posebno insistirano na neophodnosti napuštanja metoda imperijalističkog intervencionizma, politike nasilja i pritisaka. Od posebnog je značaja bilo usvajanje programa akcije nesvrstanih zemalja, kojim se pojačava politička podrška i daje moralna i materijalna pomoć oslobodilačkim pokretima i zemljama koje su, u to vreme, bile pod tuđom dominacijom.

Konferencija je dala i punu podršku naporima za prevazilaženje blokovske podeljenosti Evrope, uz insistiranje na tezi da je bezbednost nedeljiva. Zato je nezamislivo istinsko i trajno popuštanje u Evropi bez uključivanja u taj proces svih regiona sveta i svih na-

roda. Učinjen je i korak dalje u pripremi Svetske konferencije o razoružanju. Podsetio bih i na dva stava iz izlaganja druga Tita, koja govore o ovoj problematici:

»Naša saradnja treba, prije svega, da dođe do izražaja u pojačanoj solidarnosti i međusobnoj podršci u slučaju kada je neka od nesvrstanih zemalja ugrožena ili izložena stranim pritiscima«. I drugo: »Lokalni rat je lokalni samo uslovno. U svojoj suštini, i po posledicama, on pogađa sve narode i ugrožava mir u svetu. Zato je neophodno da se otvoreno i energično suprotstavljamo svakom gušenju slobode i svakom nasrtaju na nezavisnost drugih, ma gde do toga dolazilo, u cilju ograničavanja i suzbijanja upotrebe sile u međunarodnim odnosima uopšte.«

Misao da agresija na bilo koju nesvrstanu zemlju predstavlja opasnost za nesvrstani svet u celini — najjasnije je formulisana u deklaraciji Koordinacionog biroa na sastanku u Havani. Time je potpuno zaokružena rešenost nesvrstanih zemalja da vode politiku u skladu sa odbranom svojih nacionalnih interesa, a da bi u tome uspele — opredeljuju se za takve oružane snage, koje svojim kvalitetima i borbenom spremnošću odvrćaju agresora od napada.

Dosadašnja iskustva su doprinela i sazrevanju ideje o potrebi oslanjanja na sopstvene snage i ulaganju znatno većih napora u jačanje odbrambenih sposobnosti. Prva i osnovna pretpostavka za to jeste oslobađanje od zavisnosti u snabdevanju i vojnom oslanjanju na velike sile. Prirodno, to se ne može ostvariti u kratkom roku, ali je takav kurs neophodan. On je olakšan i time što se mnoge nesvrstane zemlje sve više povezuju i razvijaju uspešnu vojnu saradnju, naročito u pogledu proizvodnje sredstava ratne tehnike. Na toj liniji su i ideje o objedinjavanju napora nesvrstanih zemalja za što samostalnim rešavanjem problema odbrane i bezbednosti.

Dosadašnja saradnja na planu odbrane i bezbednosti obuhvatala je, uglavnom, oblast školovanja vojnih kadrova, isporuku naoružanja i vojne opreme, razmenu ratnih iskustava, probleme vojnog saniteta, izgradnju objekata infrastrukture, razmenu vojnih stručnjaka i dr. Najveći deo ove saradnje odvija se na osnovu ugovora, uz određene modalitete plaćanja, ali i pomoću međusobnog davanja besplatne vojne pomoći, prvenstveno u naoružanju i vojnoj opremi. Poznato je, naime, da najveći broj nesvrstanih zemalja nema sopstvene vojne industrije i razvijeno vojno školstvo, što stvara brojne probleme, prvenstveno u opremanju i obuci OS, zatim u sistemu komandovanja, mobilizacije, regrutovanja, održavanja i remonta tehnike. Međutim, mnoge od njih raspolazu znatnim ekonomskim i fi-

nansijskim sredstvima, što im umnogome olakšava izgradnju vlastitih kapaciteta za proizvodnju naoružanja i opreme, a i realizaciju planova kooperacije u ostvarivanju zajedničkih programa razvoja ratne tehnike. Orijentacija, dakle, nije samo na razvijanju međusobne trgovine, već i na iznalaženju najrazličitijih formi i vidova saradnje i kooperacije, gde god je to moguće. Pri tome se mogu koristiti i kapaciteti razvijenih zemalja, koje se mogu zainteresovati, prvenstveno, za kupovinu licenci vrhunske ratne tehnike.

Svakako da ne treba zanemariti i otežavajuće okolnosti u međusobnoj saradnji. To su, u prvom redu, izvesne protivurečnosti u međusobnim interesima pojedinih nesvrstanih zemalja u vezi sa izgradnjom i razvojem OS (posebno nekih sistema naoružanja), zatim u visini i načinu finansijskog učešća u realizaciji zajedničkih planova, raspodeli proizvodnih programa i dr. Navedeni i slični konflikti su dolazili do izražaja naročito u proteklom periodu, kada vojna saradnja nije imala dugoročan i planski karakter, već se odvijala na osnovu trenutnih potreba. Na sastanku Koordinacionog biroa pokrenuta su pitanja daljeg razvijanja vojne saradnje, posebno u oblasti razvoja i proizvodnje naoružanja i vojne opreme.

Kada govorimo o našoj zemlji, treba odmah reći da ona postiže sve zapaženije rezultate u vojnoj saradnji nesvrstanih zemalja. Činimo, uglavnom, sve što je u našoj mogućnosti, s obzirom na relativno skromne i ograničene materijalne, kadrovske i druge kapacitete, naše interne potrebe i veoma jaku konkurenciju razvijenih zemalja, koje često nude vrhunsku tehniku i druge usluge besplatno ili po veoma povoljnim finansijskim i drugim uslovima. Naša orijentacija je usmerena u tri pravca: školovanje i obučavanje stručnih kadrova, tehničku i tehnološku saradnju i materijalno-finansijsku saradnju.

Dr Nemanja BOŽIĆ

NESVRSTANOST I NACIONALNA ODBRANA

Mislim da je drug Dozet ispravno zaključio da nije isto govoriti o odnosu između politike nesvrstavanja i nezavisnosti država, o politici nesvrstavanja i međunarodnoj bezbednosti i, konačno, o politici nesvrstavanja i nacionalnoj odbrani.

U prvom, pa i u drugom slučaju politika nesvrstavanja je u funkciji osnovnih vojno-političkih ciljeva država, a to su nezavisnost i međunarodna bezbednost. U trećem slučaju, međutim, ona je u funkciji vojne politike, pri čemu pod tim podrazumevamo samo izgradnju oružanih snaga i njihovo naoružavanje. To je uža odredba pojma nacionalne odbrane. Međutim, tako formulisana, nacionalna odbrana u međusobnom odnosu sa politikom nesvrstavanja, i obratno, mogla bi da izazove zbrku, jer gubi u svom pravom, stvarnom značenju. Zapravo, njen pravi značaj za nacionalnu odbranu (na primer, naše zemlje) nije u tom odnosu dovoljno uočljiv. Ovakvo razmatranje odnosa politike nesvrstavanja i nacionalne odbrane naročito šteti propagandnom radu.

Nacionalna odbrana (strategija nacionalne odbrane) jeste svojevrsne sinteze spoljne, unutrašnje i vojne politike jedne zemlje. Kada je reč o našoj zemlji, ponovio bih neke opšte činjenice. Kao što je poznato, naša spoljna politika je u znaku nesvrstavanja, unutrašnja — u znaku samoupravljanja, a vojna — u znaku opštenarodne odbrane. Sinteza tih politika čini osnov naše nacionalne odbrane. Kada imamo u vidu tu sintezu, onda se apsolutno možemo složiti sa konstatacijom da opštenarodna odbrana nije prost odraz nesvrstavanja niti unutrašnjih odnosa. U tom zaključku moramo biti dosledni; ono što važi za nas u ovom slučaju, kada je reč o nacionalnoj odbrani, važi i za druge nesvrstane zemlje.

Treba odmah reći da nije posredi, što bi se nekome moglo činiti, samo ili prevashodno metodološka pedanterija. Raščlanjajući na ovaj način pojam nacionalne odbrane, hteo sam da izbegnem opasnost koju bih, uslovno, nazvao pozitivističkom ili strukturalističkom analizom posleratnih međunarodnih odnosa u celini (blokovi, bipolarna, triangularna, pentagonalna podela itd.), koja je — kada se odnos nesvrstanosti i nacionalne odbrane u užem smislu svede na »čistu« empiriju — sasvim mogućna. Naime, gde je puno »struktura« u naučnoj analizi, tu je malo istorije, da ne kažem i istorijskog materijalizma, a bez te istorijske dimenzije nije moguće objasniti i razjasniti funkciju politike nesvrstavanja u sklopu naše nacionalne odbrane u širem smislu.

Zašto se naša zemlja opredelila za nesvrstanost i ostala u tom pogledu dosledna do danas? Zato što su tada, s istorijske tačke gledišta, jedino bile univerzalno i globalno prihvaćene blokovske spoljopolitičke orijentacije država. Sve ostalo (na primer, neutralnost) bilo je izuzetak koji potvrđuje pravilo. Naša zemlja nije mogla da sledi ni blokovsku podelu velikih sila, niti da bude neutralna s ob-

zirom na svoj geostrateški i geopolitički položaj. I upravo u tome bila je državnička mudrost našeg najvišeg rukovodstva — blagovremeno uočiti da je nesvrstanost (neopredeljivanje za blokove) ona spoljnopolićka orijentacija koja u datim istorijskim uslovima ima objektivnu šansu da postane univerzalna i da kao takva odgovara našoj nacionalnoj odbrani u širem smislu. Time smo se, istovremeno, odlučili i za oslonac na sopstvene snage, kada je reć o nacionalnoj odbrani u užem smislu.

Dokle god nesvrstanost bude univerzalna, dotle će i odgovarati našoj nacionalnoj odbrani. Kada je u pitanju regionalizam u sklopu politike nesvrstavanja, mislim da ga a priori ne možemo odbaciti. Onaj regionalizam koji proizilazi iz procesa univerzalizacije politike nesvrstavanja prihvatljiv je za nas; regionalizam koji zaustavlja taj proces i svodi nesvrstanost isključivo na regionalne okvire — nama ne odgovara. S te taćke gledišta je, možda, sasvim razumljivo što u nekim konkretnim situacijama pojedini drugovi shvataju regionalizam kao opasnost za nesvrstavanje. Ovo stoga što samo univerzalno prihvaćena spoljnopolićka orijentacija određene države može doprinositi menjanju sadašnjih međunarodnih odnosa u pravcu veće demokratizacije, što je, oćito, u interesu naše nacionalne odbrane. Nama, naime, ne odgovara status quo u svetu, pogotovo u međunarodnoj privrednoj saradnji i robnoj razmeni. Za našu zemlju je od vitalnog interesa da što pre i što više izađe i na druga tržišta, pored tržišta industrijski razvijenih država. Pojam univerzalnosti spoljnopolićke orijentacije neke države dalek je čak i pojedinim stručnjacima, da ne govorim o obićnim ljudima. Zato i njegova veza (posredstvom politike nesvrstavanja) sa našom nacionalnom odbranom jednima izgleda daleka, a drugima čak i akademski nategnuta. Po mom mišljenju, to će biti tako sve dok politika nesvrstavanja, u svojoj univerzalnosti, ne zahvati i Evropu (u prvom redu zapadnu), jer će tada i obićni ljudi biti u stanju da shvate znaćaj politike nesvrstavanja za našu nacionalnu odbranu.

Šta podrazumevam pod univerzalizacijom te politike? Prvo, sve je veći broj zemalja koje ovu politiku prihvataju kao svoju spoljnopolićku orijentaciju. Drugo, sve je veći broj zemalja u Evropi koje ovu politiku ne prihvataju kao svoju, ali prema njoj imaju pozitivan odnos. Taj odnos je još uvek pretežno pasivan (nesvrstanost se priznaje i uvaćava kao činjenica koja se ne može izbeći, ali se nesvrstana politika izrićito ne prihvata), ali poslednjih godina dobija sve aktivnija obelećja, između ostalog, i iznalaženjem obostrano korisnih i prihvatljivih mogućnosti saradnje sa nesvrstanim zemljama na

ad hoc ili nekoj drugoj osnovi. Niko ne očekuje da će države zapadne Evrope odmah ili uskoro pristupiti pokretu nesvrstanih, ali je izvesno da će se i tu naći zemlje koje će tražiti mogućnosti saradnje sa nesvrstanim zemljama. Ovim nisam hteo da kažem da se politika nesvrstanosti neće afirmisati dok je Evropa na ovaj ili onaj način ne prihvati. Naprotiv, ova politika je već dovoljno potvrđena i bez toga.

Već je istaknuto da su mogućnosti saradnje u proizvodnji oružja u nekim nesvrstanim zemljama znatno veće nego, na primer, u izvozu oružja. Hteo bih da ukažem i na analizu svetskog tržišta oružja, koja računa sa takvom pretpostavkom. Naime, poznato je da je bum na svetskom tržištu oružjem, izazvan pojavom zemalja Bliskog i Srednjeg istoka na njemu kao kupaca, ipak, stvar vremena. Dalje, predviđa se da će se neto devizni priliv od nafte u zemljama Bliskog i Srednjeg istoka relativno smanjivati ako ne dođe do nekog dramatičnog obrta ili do neke nove energetske krize, što se za sada ne predviđa. Ako bi se to ostvarilo, verovatno je da će zemlje koje su već okusile slast da su i vojno jake — a suočene sa problemom uvoza oružja u onom obimu u kojem to danas mogu i u želji da, ipak, održe svoju vojnu moć — sve više biti sklone orijentaciji ka sopstvenoj proizvodnji oružja, a tada bi im industrijska kooperacija znatno više odgovarala nego kupovina oružja za gotovo ili na kredit. Toj analizi se može dodati i konstatacija da se zemlje u razvoju nalaze i u direktnom sukobu sa velikim silama oko prava korišćenja mora, i sasvim je sigurno da će to svoje pravo raspolaganja morskim prostanstvima želeći na neki način da osiguraju i oružjem. S druge strane, sasvim je izvesno da im pojedine velike sile, upravo zbog suprotnih razloga, neće davati savremenu pomorsku ratnu tehniku. Malim zemljama tu će biti od koristi industrijska kooperacija. Tome treba dodati, u daljoj perspektivi, činjenicu da se, kada je reč o nuklearnoj tehnologiji, stvorio tzv. atomski klub, koji ide za tim da monopoliše tu tehnologiju, a i istinu da se nuklearna ratna tehnika razvija u pravcu minijaturizacije nuklearnog oružja. Sve to navodi na zaključak da takav monopol velikih sila nesvrstane zemlje neće moći da razbiju drukčije nego zajedničkim snagama (kooperacijom itd.).

NEKE NAPOMENE O EVOLUCIJI VOJNO-POLITIČKOG POLOŽAJA NESVRSTANIH ZEMALJA

Mislim da smo se udaljili od vrlo značajnog pitanja koje je ovde pokrenuto — odnosa nesvrstavanja, narodnih ratova i koncepcije opštenarodne odbrane. Bilo je više argumenata u prilog jednoj ili drugoj postavljenoj tezi i tu raspravu možemo zaključiti. Ponovio bih samo konstataciju koja je ovde apostrofirana: mogućnosti za vođenje narodnih ratova postoje u različitim društveno-političkim formacijama, a to znači i u razvijenim kapitalističkim državama i nerazvijenim zemljama, ali i u socijalističkim zemljama. To mogu biti nesvrstane zemlje, ali i članice pojedinih blokova.

Ukoliko interes za koncepciju opštenarodne odbrane postoji ne samo u nesvrstanim zemljama nego i u državama koje ne pripadaju krugu nesvrstanih (uključujući tu i neutralne i neke svrstane zemlje), a polazeći od činjenice da tip stajaćih profesionalnih armija ne odgovara sadašnjem nivou vojne tehnologije — moguće je izvući zaključak da nema neke specifične uzročno-posledične veze između nesvrstavanja i koncepcije opštenarodnog rata. Možemo jedino da kažemo da spoljna politika nesvrstavanja povoljno deluje na razvoj koncepcije opštenarodnog rata. Međutim, ona nije dovoljna za usvajanje takve koncepcije. U određenim specifičnim geopolitičkim uslovima, u određenoj društvenoj sredini i na određenoj razini vojne tehnologije, politika nesvrstavanja može da bude jedan od činilaca koji može doprineti usvajanju jedne varijante takve koncepcije. Iz prakse znamo da u većini nesvrstanih zemalja tih društveno-političkih uslova nema ili još nema. Većina tih zemalja ima drukčije koncepcije i zasniva svoju odbranu na relativno malim profesionalnim stajaćim armijama, i ne pomišljaju na nešto drugo. Zato je neprihvatljivo svako paušalno vezivanje nesvrstavanja sa koncepcijom opštenarodnog rata.

Često se sreće i teza da je svako jačanje vojne moći nesvrstanih i vojna saradnja među nesvrstanim zemljama nešto što je samo po sebi pozitivno, napredno, jer vodi društvenom napretku i jačanju socijalizma. Mislim da tu moramo biti veoma oprezni. Na međunarodnoj razini postoje dobri argumenti, kojima se može potkrepiti tvrdnja da jačanje vojne moći nesvrstanih zemalja smanjuje prostor za delovanje snaga imperijalizma, hegemonizma, politike sile itd. Međutim, postoji i druga strana medalje, koju je istakao profesor Vidaković. Naime, zbog neujednačenog razvoja i jačanja vojne moći

nesvrstanih zemalja pojavljuju se objektivne mogućnosti i za pojavu hegemonističke politike među njima. Prema tome, nije sve ružičasto ni na međunarodnoj razini, a da i ne govorimo o tome u kojoj meri jačanje vojne moći i vojna saradnja (kao jedan od elemenata jačanja) deluju unutar tih zemalja. Ako je to tačno, onda je pogrešno davati uvek pozitivan društveno-politički predznak svakom jačanju vojne moći, jer ono — u krajnjoj liniji — koristi onim društvenim snagama koje kontrolišu državu i oružane snage.

Kada govorimo o našoj vojnoj saradnji unutar pokreta nesvrstanih, možemo reći da mi time podržavamo napredna kretanja u nesvrstanim zemljama. Kao što znamo, ova saradnja se zasniva na načelima miroljubive koegzistencije i nemešanja u unutrašnje poslove drugih zemalja. Međutim, vojno-tehnička pomoć je, po pravilu, izvan našeg uticaja i kontrole. U trenutku kad prihvatamo vojnu saradnju sa određenom vladom ili određenim režimom, mi im ne možemo nametati naše poglede o tome šta je napredno, a šta nije napredno. Prema tome, i vojna saradnja između nesvrstanih može da bude korišćena za postizanje onih unutrašnjih političkih ciljeva koji se kose sa načelima samoopredeljenja i ravnopravnosti naroda, itd. Prema tome, nikada ne treba da zaboravljamo i na klasni aspekt vojne snage unutar nesvrstanih zemalja.

Zadržao bih se nešto šire i na evoluciji vojno-političkog položaja nesvrstanih zemalja poslednjih godina. Poznato je da je ovaj položaj rezultat delovanja različitih činilaca, koji često deluju u oprečnim pravcima, odnosno dovode do oprečnih efekata. Za svaki proces, za koji pretpostavljamo da jača vojno-politički položaj nesvrstanih zemalja, možemo istovremeno navesti i drugi proces, koji deluje u suprotnom pravcu, tj. pogoršava navedeni položaj i stvara nove probleme za bezbednost nesvrstanih zemalja. Nabrojaću, ukratko, nekoliko parova tih procesa. S jedne strane, vidimo prodor nesvrstavanja kao doktrine, kao platforme. Taj prodor se vremenski podudara (ali nije identičan) sa unutrašnjim labavljenjem, slabljenjem, pa i propadanjem pojedinih blokovskih struktura zapadnog vojno-političkog saveza. To su dva različita procesa, koji se vremenski odvijaju uporedo. Međutim, između njih postoji i određena veza. Evidentno je, na primer jačanje političkih struja u blokovskim zemljama, pre svega zapadnim (ali i socijalističkim), koje imaju pozitivan stav prema nesvrstavanju. S druge strane, konstatujemo i sve snažnije prodore velikih sila i blokovskih zemalja u redove nesvrstanih. Taj povećani prodor velesila se ogleda, između ostalog, i u povećavanju broja dvostranih veza vojne saradnje i jačanju pozicija među nesvrstanim zemljama. Drugi element je smanjivanje broja stalnih vojnih

baza blokovskih grupacija na teritoriji nesvrstanih zemalja, uz istovremeno povećavanje njihovog vojno-pomorskog i vojno-vazduhoplovnog prisustva u međuprostorima i blizini nesvrstanih zemalja (pre svega na okeanima, zatim u bazenu Sredozemlja, ali i drugde). Što je, verovatno, još teže za nesvrstane zemlje — povećavaju se vojno-tehnološke mogućnosti za izvođenje vojnih intervencija na velikim odstojanjima, tj. iz baza na teritoriji blokovskih zemalja. Mislim da je to veoma značajan vojno-tehnološki proces, koji, dugoročno gledano, ima veoma negativne posledice za bezbednost nesvrstanih zemalja.

Bilo bi, međutim, veoma jednostavno ako bismo u našim razmišljanjima i procenama polazili samo i isključivo od navedenih (negativnih) činilaca. Postoji i druga, pozitivna strana medalje. Reč je, pre svega, o procesu gašenja nekih žarišta neposredne vojne opasnosti za nacionalnu bezbednost i teritorijalni integritet nekih nesvrstanih zemalja i poboljšanje njihovog geopolitičkog položaja. To su, kao što znamo, bivše portugalske kolonije i susedne zemlje — Zambija, Tanzanija, Gvineja, Egipat i dr. Broj međusobnih sukoba među nesvrstanim zemljama time nije (suštinski) smanjen, ali je zato smanjen broj žarišta unutar njih — uklanjanjem uzroka (društveno-političkih, ekonomskih i dr.) koji su uslovljavali i podsticali nestabilnost, građanske ratove, plemenske i etničke sukobe i sl. U proteklih 3—5 godina mnoge nesvrstahe zemlje su uspele da, bez većih potresa, prebrode unutarnje krize, s kojima su se ranije neprekidno suočavale, a čiji su inicijatori ili podstrekači, najčešće, bile spoljne snage.

Na toj liniji je i proces daljeg osamostaljivanja oružanih snaga u većini nesvrstanih zemalja. On se ispoljava u sve većem prilagođavanju sistema obuke, unutrašnjih propisa, načina školovanja vojnih kadrova, unifikacije vojne opreme i sl. potrebama tih zemalja i njihovim konkretnim mogućnostima. Rezultat takve orijentacije je stvaranje osnova za izgradnju vlastitog nacionalnog vojnoodbrambenog sistema. To je, očigledno, pozitivan proces, koji će se, najverovatnije, nastaviti i u narednom periodu.

Jedan broj nesvrstanih zemalja uključio se, međutim, i u postojeću trku u naoružanju. Najčešće su na to bile prisiljene politikom velikih sila i međunarodnim okolnostima, ali i za njih — kao i za većinu nesvrstanih država — važi ista karakteristika: osetno zaostajanje u vojno-tehnološkom pogledu iza razvijenih industrijskih zemalja, posebno blokova. Zaostajanje je najočiglednije na području najnovijih tehničkih sistema, koji se mogu kupiti i uvesti samo delimično.

Udeo nesvrstanih zemalja u svetskom zbiru vojnih budžeta i u ukupnom broju vojnika je u porastu. Ako uzmemo u obzir ograde o kojima je već bilo govora, možemo zaključiti da su to pozitivne činjenice. Međutim, ono što, verovatno, nije dobro jeste saznanje da se jačanje vojne moći nesvrstanih zemalja odvija veoma neujednačeno. Unutar pokreta nesvrstanih izdvaja se mala grupa zemalja u kojoj postoje uslovi za autohtoni vojno-tehnološki razvoj, a već se govori o potencijalnom ulasku nekih od njih u klub nuklearnih sila. U narednih nekoliko godina Indiji će se, možda, pridružiti Egipat, Argentina već ima tehnološke mogućnosti za proizvodnju nuklearnog cružja, a sa uvoznom tehnologijom i Indonezija.

Šta proizilazi iz svega toga sa stanovišta pokreta u celini? Mislim da, najpre, treba konstatovati činjenicu da u poslednjih nekoliko godina, uprkos brojčanom povećanju i širenju ideje nesvrstavanja, nije došlo do osetnijeg poboljšanja vojnopoličkog položaja nesvrstanih zemalja u celini. Štaviše, postoje neki dugoročni trendovi, koji više otežavaju nego što olakšavaju postojanje i razvoj nesvrstanih zemalja. I drugo — smatram da najveći broj nesvrstanih zemalja nije u stanju da samostalno i strogo u nacionalnim okvirima reši za duži period i na zadovoljavajući način problem svoje nacionalne nezavisnosti i bezbednosti, sem na doista niskoj razini.

Kako pokret nesvrstanih može pomoći tim zemljama? Suvišno je postavljati pitanje da li bi bila korisna vojna ili poluvojna saradnja. Kada to kažemo polazimo od tvrdnje da saradnja među nesvrstanim zemljama mora da odgovara njihovim materijalnim, kadrovskim i političkim mogućnostima, razvoju vojne tehnologije itd. Ukoliko sve to uzmemo u obzir, verovatno ćemo doći do zaključka da je najracionalnija *grupna saradnja*, od dvostrane do regionalne. U pojedinim regionima će postojati i specifični oblici saradnje. U pogledu proizvodnje vojne opreme verovatno će najsvrsishodnija biti dvostrana saradnja, u vojnom školstvu multilateralne itd. Mislim da glavni pravac treba da bude razvoj grupne saradnje nesvrstanih zemalja, sve do regionalne razine.

Jedno od područja na kome bi grupna saradnja mogla da ispolji i poseban oblik uticaja jeste povezivanje grupa nesvrstanih zemalja u izvođenju mirovnih i sličnih akcija. Primer takve orijentacije jeste dejstvo Arapske lige. Grupno delovanje nesvrstanih bilo bi usmerno, u prvom redu, na ublažavanje, sprečavanje (tamo gde je moguće) ili privremeno smanjivanje intenziteta onih sukoba koji bi mogli da posluže blokovima ili velikim silama kao povod za mešanje u unutrašnje stvari nesvrstanih. Treba, naime, imati u vidu da su nesvrstane zemlje poslednjih godina u velikoj meri istisnute iz mi-

rovnih operacija Ujedinjenih nacija, naročito od poslednjeg izrael-sko-arapskog rata. Pri tome je upotrebljavana argumentacijom kako, navodno, nesvrstane zemlje nisu nepristrasne, a uz to nemaju ni pripremljene gotove kapacitete za brzo reagovanje. Jedan od razloga zašto, recimo, skandinavske zemlje imaju veliki udeo u mirovnim operacijama UN jeste i taj što su dovoljno bogate da drže stalno pripremljenu mešovitu brigadu, koja je (za skupe pare) stavljena na raspolaganje Ujedinjenim nacijama. Brigada je mešovitog sastava, s tim što po jedan bataljon imaju dve svrstane zemlje (Danska i Norveška), a po jedan dve izvanblokovske zemlje (Švedska i Finska). Brigada je stalno pripremljena i ima sve tehničke mogućnosti za brzu intervenciju. Zašto i nesvrstane zemlje ne bi mogle imati tako nešto?

Kapetan fregate
Stane BROVET

PROGRESIVNA ULOGA ORUŽANIH SNAGA NESVRSTANIH ZEMALJA I POTREBA JAČANJA VOJNE SARADNJE

Uloga vojnog faktora u nesvrstanim zemljama često se posmatra, isključivo, kroz uspele ili neuspele vojne pučeve i udare, ili, pak, sa stanovišta globalne strategije supersila. Pri tome se gubi iz vida činjenica da su u preko 25 nesvrstanih zemalja osnovni činilac u sticanju nezavisnosti bile oružane snage, te da su gotovo u svim nesvrstanim zemljama oružane snage bile i ostale odlučujući faktor u očuvanju nezavisnosti i zaštiti od neokolonijalističkih intervencija i kontrarevolucija. Drugim rečima, njihova uloga je, najčešće, imala progresivna obeležja. To, uostalom, potvrđuje i podatak da je u ukupnoj masi od oko 360 ratova, vojnih konflikata, udara i drugih oružanih intervencija, koliko ih je registrovano od završetka drugog svetskog rata do kraja prošle godine, najviše imalo progresivne atribute, što znači da su se završavali na štetu reakcionarnih snaga. Prema podacima jedne statistike, u poslednjih 30 godina završeno je pobedom progresivnih i oslobodilačkih snaga oko 259 konflikata.

Intenzitet i broj oružanih konflikata u nesvrstanim zemljama osetno je smanjen unazad pet godina, a naročito od Alžirske konfencije. Međutim, to smanjenje, koje je samo po sebi pozitivan faktor, imalo je i svoje naličje: povećao se broj reakcionarno orijentisanih vojnih konflikata. Po mom mišljenju, ta pojava je rezultat sve

intenzivnije primene strategije posrednog nastupanja prema nesvrstanim zemljama, naročito u uslovima najnovije orijentacije supersila na politiku detanta. Ne bih se složio sa tezom da je detant doneo samo destabilizaciju na području Azije i Afrike. Podatak da je u Aziji i Africi u prvih 5 godina sedme decenije (1960—1965) zabeleženo 127 konflikata (od kojih je 66 imalo progresivne, a 61 reakcionarne ciljeve), a da je u prvih 5 godina ove decenije (1970—1975) broj konflikata iznosio svega 45 (33:12 u korist progresivnih snaga), govori o tome da su progresivna kretanja u ovom regionu predominantna, što, u krajnjem, mora voditi većoj stabilnosti.

U ovom kontekstu treba ocenjivati i nove oblike strategije posrednog nastupanja. Skrenuo bih pažnju na jedan, koji se poslednjih godina primenjuje veoma uporno i perfidno. Radi se o tzv. predstavničkim ratovima, u kojima velike sile koriste pojedine nesvrstane i druge zemlje za postizanje sopstvenih strategijskih ciljeva, bez svog neposrednog vojnog angažovanja. Najnoviji primer takvog rata je Liban, na čijem su tlu operisale najrazličitije vojne formacije za realizovanje tuđih interesa i politike.

Drugo je pitanje o potrebi tešnje saradnje nesvrstanih zemalja na vojno-privrednom planu. To je interesantna pojava, koja ima nekoliko aspekata. Na taj način se u pojedinim regionima gomilaju ogromne količine najsavremenijeg naoružanja, što omogućava stvaranje novih polova vojne moći (Iran, Brazil itd.), koji u perspektivi mogu da imaju značajnu ulogu, verovatno negativnu. Na svetskom tržištu naoružanja, koje je prošle godine dostiglo vrednost od oko 65 milijardi dolara, nesvrstane zemlje su zauzimale visok procenat. Od sredstava dobijenih poskupljenjem nafte, preko 10 milijardi »nafta-dolara« otišlo je direktno u vojno-industrijske komplekse zapadnih zemalja, prvenstveno SAD. Proizilazi da neke nesvrstane zemlje, posredno, pomažu prevazilaženju ekonomskih teškoća kapitalističkih zemalja i jačanju vojno-industrijskih kompleksa velikih sila i blokova, a zabeleženi su i slučajevi finansiranja razvojnih projekata nekih najsavremenijih sistema naoružanja od zemalja u razvoju (za koje industrijski razvijene zemlje ne raspolažu dovoljnim budžetskim sredstvima).

Ako nesvrstane zemlje žele da se ta ogromna finansijska sredstva zadrže (u većem procentu) u okviru nesvrstanog sveta, da pomažu njegov privredni i vojno-privredni razvoj, oružane snage i odbrambene sposobnosti — rešenja se moraju tražiti u drugim pravcima, od kojih navodim samo neke: zajedničku proizvodnju ratne tehnike, postepeno osamostaljivanje od industrijski visokorazvijenih zemalja, posebno velikih sila i dr.